

Víctor Labrado
Nascuts del fang

L'ECIÈCTICA

bromera

Premi de Novel·la
Ciutat d'Alzira

UNA CASA ENMIG DE L'AIGUAMOLL

1

La gossa de casa s'havia posat a la proa.

El pare feia anar el barquetot a perxades llargues, dret, darrere de tot. Passaven entre les motes d'herbes altes, per enmig de la séquia. Ramonet anava ficat dins el buc, al buit que fa entre la proa i la pastera, mig plena d'aquell fang gris. Feia el fred humit de la marjal. Havien eixit de casa de bon matí. Ell anava ben embolicat en la manteta. Era de llana bona, suau, d'un rosa molt clar, sorprenent. Un color que no era de la marjal.

Van arribar davant un pont. S'hi acostaven a poc a poc, el pont es feia gran. Hi havien d'entrar com en una boca de forn. Des de la proa l'oncle s'hi va recolzar amb les mans i se'n va pujar d'un bot, dalt del pont. La gossa s'ajupia amb el morro entre les potes de davant. El pare es tombava, d'esquena a la proa de darrere.

Està ben dit, això: els barquetots no fan diferència entre proa i popa. A un cap i a l'altre projecten una punta igualment aguda, fan el mateix tallant damunt de l'aigua.

Entraven per l'arcada d'obra. Hi passaven molt lentament. Ramonet es va sentir per dalt el cap, només un instant, la mitja fosc de la volta. Entraven i eixien i, quan l'embarcació ja treia punta per l'altra banda, l'oncle es despenjava des de dalt del pont, se'n baixava d'un bot. Amb els peus ben plans damunt la proa, les mans contra el pont, donava una nova empenta al barquetot. El pare, estés a la proa de darrere, encara no podia perxar.

Aquells ponts eren molt baixos: per passar-los els homes o els saltaven per dalt o s'estiraven per baix com una sargantana.

Quan en un costat, a la mota de l'esquerra o de la dreta, hi trobaven fang, aquell fang gris, paraven i tornaven a carregar-ne. El barquetot posat de costat contra la vora de la séquia, amb les aixades, feien baixar pilots de fang des de dalt de la mota. Quan s'acabava que l'havien carregat tot dins el barquetot, movien i seguien avant.

La pastera era tan gran que ocupava tota l'amplària del buc. A males penes deixava espai per a Ramonet, arrupit i estret, embolicat amb la manta color de rosa. No hi ha hagut mai res més de color rosa allí, en tota la història de la marjal.

Va costar d'omplir la pastera. Quan la tenien a caramull, per un portell obert en una mota, van passar de la séquia a l'aigua ampla, inacabable, sense límits. L'aigua era tota clarors de vidre. Els camps havien desaparegut sota el lluent, que s'estenia pertot, a pèrdua de vista. De marges, no se'n veia cap. Només sobreeixien les cases i alguns camins. Els parells de motes paral·leles que contenien les séquies principals, també. Era el temps de l'aigua grossa.

Van arribar on tenien una canya clavada, que sobreeixia dreta i única per damunt de l'aigua. Era una canya coneguda. El pare va deixar caure allí prop una pedra lligada amb una corda, per un cantó del barquetot. I per l'altre cantó l'oncle va deixar caure'n una altra, també lligada a una corda. Després van començar a omplir cabassos de fang i abocar-los a l'aigua.

Quan van creure que ja n'hi havia prou, van estirar les cordes, van pujar les pedres al barquetot i van moure. Un tros poc més enllà, van tornar a fer la mateixa. Pedres a l'aigua, van fermar les cordes i van recomençar a buidar la pastera, amb els cabassos. Ramonet s'ho mirava ben embolicat amb la flassada rosa. Tot el dia.

Després, en tornar a casa, el foc de la llar el devia trobar tan dolç que li faria vindre son.

Ramonet no devia tindre aleshores més de cinc anys. O sis, potser.

Aquell seria, passant el temps, el seu record més antic de la marjal. El primer dia d'haver anat amb el pare a treballar.

Molt poc després, començaria a entendre el valor de cada gest, la utilitat de cada acció. Arreplegaven el fang que els homes havien deixat damunt les motes quan havien netejat les séquies. Les canyes dretes enmig de l'aigua assenyalaven els quatre cantons d'un camp de l'avi. Era en un lloc molt enclotat, ja vora l'Albufera; una terra molt baixa on, a l'hivern, s'hi feia un toll molt fondo. L'aterraven amb el fang que havien tret dragant les séquies, per donar-li més altura i anar-lo construint a poc a poc. Quan es trobaven un pont, l'oncle se'n pujava per si havia d'ajudar des de dalt; el pare s'allargava d'esquena tot gitat contra la proa de darrere amb les mans a punt, per vigilar si el barquetot passaria bé, sense tocar vores. Per si calia desviar el colp contra la volta del pont.

Tot tenia una explicació. El color de la flassada, tan detonant, ja era més difícil de justificar. Aquell detall, justament per estrany, se li gravaria a la memòria, per sempre. Què feia ell enmig de la marjal embolicat en una manta de color rosa? No era un color propi d'aquella vida, ni d'aquell temps.

Només podia ser un regal de les senyoretetes.

Potser pel naixement. Pel primer, perquè al segon naixement no li devien fer regals. Ramonet havia nascut dues vegades. Ho sabia després perquè li ho contarien. Tu has nascut dos vegades.

El primer, van dur la mare en carro al poble. Vivien enmig de la marjal. Dels sacsons i dels clots pel camí, quan arribaven a les primeres cases, diu que la mare ja li veia el cap.

El segon va ser que va caure a la séquia. Devia ser l'any 50, perquè ell en tenia només dos. Diu que el van traure mortet de dins l'aigua. No sabien què fer d'ell i el van penjar dels peus. Li ho contava el iaio. Algú de casa ho va fer. No li van dir qui. El van

sostenir penjant enlaire, agafat pels peus, fins que va començar a plorar. En un cas així, ningú devia pensar en regals. La manteta de color rosa devia datar del seu primer naixement, l'any 48.

3

El pare no s'hi veia bé d'un ull.

Quan eixia de casa per anar al camp, es lligava sempre al tos la veta, amb el pegat de tela negra. Se l'ajustava bé entre la cella i la galta, contra el nas. Entremig del pegat i de l'ull portava un pilot de cotó-en-pèl. Perquè diu que la suor li infectava la ferideta de l'ull. El dret. Això s'ho havia fet ajudant a carregar un carro de palla. Li n'havia caigut una garba damunt la cara, i una palleta li havia punxat l'ull. El metge del poble ja l'havia fet anar una vegada a Barcelona, a un que diu que era el millor metge dels ulls, de tot el món. Li deien Barraquer al metge aquell. Tenia un nom que no hauries dit que era nom de metge.

El pare se'n va anar aquell dia al tren amb la maleta i va estar setmanes a Barcelona. Allí el van tindre prou de temps, que no venia. Tardava massa dies i, un dia d'aquells, Ramonet va sentir uns sanglots. La porta de l'habitació estava un poc oberta, només feia un badall estret. Ell hi va guaitar. Era la mare, que plorava. S'havia tombat al llit, vestida.

Mare, per què?

Es va alçar del llit, es va torcar els ulls amb el mocador.

No, pel pare. Ja vorem quan torna.

I ja no va plorar més.

El pare va tornar millor; però bo del tot, no. Ara ja havia passat un any sencer i l'ull tornava a fer-li mal. L'havien tornat a cridar, del metge de Barcelona. Diu que ara l'ull li l'arreglarien de veritat. El pare no hi podia anar encara, no volia perdre dies. Hi podria anar a començament de l'altre hivern, quan a la marjal la terra no es treballa.

A Barcelona s'hi podia tardar tot un dia de tren, i Ramonet ho sabia prou, com era de lluny Barcelona, perquè ell hi havia fet un viatge també. Va ser un tres i no res, com qui diu només baixar d'un tren i pujar en un altre, perquè van arribar allà per equivocació. Tota la família es va discutir amb el revisor, que era un home molt cabut.

4

El iaio el volia al seu costat.

El panerot era el moble del iaio i la cadireta de boga era el moble de Ramonet.

Vine ací al meu costat, i Ramonet es portava la cadireta de boga, per estar-se a vora d'ell. El iaio era un home gros. Es passava tot el dia assegut, sense moure's del panerot, amb l'esquena recolzada, ben arrere, el cap dret i els braços oberts i estirats, formant un arc, damunt els braços del panerot. El panerot aquell del iaio era una complicada estructura de canyots i de canyetes doblegats i enllaçats, tot faixat, cobert i decorat amb una veta de canya molt prima.

El iaio es movia molt poc i cabia just dins el panerot. Si es movia, l'entramat de canyes ho acusava amb un cruixit. Al iaio, com al panerot, cada moviment li costava un cruixit. La cadireta sovint anava per terra a redolons i s'alçava sense conseqüències, com el mateix Ramonet. Era una cadireta de boga que no li faltava un detall de res. Del tot igual a les cadires dels grans, però feta a escala de Ramonet. Això sí, a mesura que creixia, les cames es flexionaven pels genolls en un angle com més va més agut.

Costat per costat, des de dins de casa, l'avi i el net es posaven a mirar els homes. Per la porta oberta ampla, de bat a bat, els entrava el ressol. Per tota l'extensió enrajolada de davant de casa, hi havia mig pam d'arròs estés, assecant-se al sol. A l'altra banda, més enllà dels homes i de l'estesa d'arròs, justament enfront de casa, s'obria la porta de la trilladora. Dalt de tot, l'altíssim fúneral d'obra, perfecte,

vertical, llarguerut i agullat com un canó, treia fum per la gola. Des d'allí el fum saltava al vent i anava desfent-se per tot el blau del cel.

La iaia li portava un got d'aigua al iaio. Era una dona menuda i forta, molt viva, que es movia tothora per dins de casa, sempre fent faena.

Part de fora, al sequer, entre la casa i la trilladora, anaven els homes tot el dia amunt i avall, suant tinta. Amb camisa o sense, amb el capell de llata, els camals arromangats a mitjan cama i la faixa negra ben estreta a la cintura. Caminaven a poc a poc amb les cames una mica obertes i els peus colgats per dins l'arròs, fent solcs. Deixaven l'arròs llaurat com un bancal d'horta. I sempre tornaven a començar.

El iaio no es perdia un detall.

Ramonet, ves i dis-li a aquell que vinga, que vull parlar amb ell.

S'alçava de la cadireta, passava per enmig del sequer, arribava allí i el cridava. El sol pesava damunt els homes, assecava l'estesa d'arròs roig, que deien, i més que roig era ros o daurat.

Dins la trilladora, en la mitja foscor, anaven desfent les garbes i abocant els manats d'espigues a la màquina, que els ho tornava tot triat en palla i en gra.

L'home venia i parlava amb el iaio. Es deien unes paraules i s'entenien. Després, passat un temps, arribava el pare amb l'aixada al coll. Sempre venia amb l'aixada al coll. L'avi alçava un dit acusador. Aquell només fa que amagar-se, se'n va a fumar allí darrere. L'altre no sé què fa.

Ramonet entenia que el iaio encara volia manar.

A l'última claror de la vesprada era l'hora de passar comptes. El pare arribava a casa, anava a la séquia i es feia ben ensabonat. Amb un últim capbussó, el pare es desfeia de la sabonera que li cobria

el cos. Eixia de la séquia en calçotets, tot banyat. Després, a casa, s'eixugava, es posava una camisa neta, es pentinava. Deixava a part el pegat de tela negra, que es posava només per a treballar al camp, fermat amb una veta que li feia tota la volta per darrere del cap. La mare li curava l'ull. Ell es posava en una cadira, assegut, enmig de casa, amb el cap ben arrere, i la mare li posava una bena, tapant-li bé l'ull dret.

Amb aquella bena blanca de les vorettes roges faixant-li el cap, perdia l'aparença de pirata de la marjal per trobar un estil més pacífic i ciutadà, de ferit normal i corrent.

Abans del sopar, el pare posava la llibreta damunt la taula. Encara feia una claror prou bona per a llegir i escriure. S'ho escrivia tot amb un llapis. Ramonet l'observava.

Alguns dies, potser una vegada a la setmana, el pare passava comptes amb la senyoreta Amparo. Prenien cadira, l'un al costat de l'altre, sempre a la tauleta quadrada, apartada de la llar. La llar la tenien encesa estiu i tot. La senyoreta l'escoltava, el pare li ho recitava tot, llegint de la llibreta. Parlaven d'homes, de dies i de pessetes. Un jornal volia dir un home. Tants jornals volia dir tants dies, o tants homes un mateix dia. Un jornal valia unes pessetes.

La senyoreta Amparo anava escrivint-s'ho en un tros de paper. No s'hi mirava molt, el primer que trobava. De vegades, en un paper d'estrassa, o de diari.

La senyoreta Amparo feia els tractes, però la senyora Pura era l'ama dels diners. Ella comptava i s'ho mirava bé. A la llibreta seua es passava a net els paperets solts que li donava la germana. Enviava Ramonet que li dugués la cartera. Ell se n'entrava a l'habitació de les senyoretetes, se'n pujava dret damunt una cadira, arribava al sostret, abastava la cartera. La duïa corrents a la senyoreta Pura.

El pare havia de pagar als homes amb aquells diners que ella li donava. La senyoreta els comptava, els posava damunt la taula. Sempre eren bitllets nous, llunts, sense un plec ni una arruga. Eren bitllets de mudar, no com els dels pobres, rebregats i fets un

moc d'haver corregut la seca i la meca. Li'ls devien enviar de la fàbrica a casa, a posta per a la senyoreta Pura, sense passar per les mans de ningú més.

El pare comprovava si podria fer bé les parts. Feia un muntó de bitllets i monedes per a cada jornalier damunt la taula. Volia bitllets menuts. Sempre els ho advertia. Els homes no tenen obligació de donar canvi.

Ramonet, si no ho entenia del tot, es pensava que ho entenia prou. Damunt una tauleta que no feia ni quatre pams, només tres persones, movien el joc de moltes fanecades d'arròs. Llegir, escriure, comptar, sumar, restar, multiplicar, això era una gran cosa, i ell n'aprenia ràpidament. No calia anar a escola. El pare l'hi ensenyava.

6

El Chevrolet negre venia molts dies i, un de tants viatges, ja tocava. Eren elles, les altres senyoretetes. El Chevrolet anava i tornava prou sovint al poble. Perquè la senyoreta Pura no sabia estar-se a la casa de la marjal més d'una nit, màxim un parell. Se n'anava fugint de la marjal i sempre tornava amb diners, al cap de quatre o cinc dies, per pagar els jornals als homes.

Venia a cabotades pel camí, amb grans esforços de motor. Ramonet sabia que eren elles, les altres senyoretetes. Perquè el pare havia posat l'escala de fusta de manera que es pujava al sostret per damunt les tres gerres de l'aigua més grosses. Quasi tot l'any, pujaven al sostret per la mateixa escala de fusta recolzada just davant l'habitació d'elles. L'escala els hauria impedit el pas a l'habitació. El pare les esperava i per això els havia retirat l'escala de davant la porta. La mare els havia fet el llit i els havien posat una taula davant l'habitació. Per tant, eren elles, la senyoreta Juanita i sa mare, l'altra senyoreta Pura. El pare i la mare li deien un altre nom, quan no la tenien davant: la Viuda, i també la Cosina, perquè era cosina de

les altres, de les senyoretetes germanes, i viuda d'un metge. De tot un senyor metge.

Venien a passar uns dies, mare i filla. La filla a passar el temps i la mare a passar comptes amb el seu procurador.

El Chevrolet va travessar la séquia pel Pont Ample. Fatigat, les rodes el van portar fins a davant mateix de casa. Allí el motor va dir prou. En silenci es va obrir la porta i un peu de Juanita s'avançava damunt l'enrajolat. Per l'altre costat eixia la mare. Ramonet va tancar els ulls sols un moment. L'endevinava, vestida de groc i de blanc. La mare, tota de dol, sempre. La filla, sempre de blanc i de groc. Va obrir els ulls de seguida, per por de fer tard, i li va eixir davant ella, dreta i lleugera. Com quan esclata una flor.

Una rebeca groga li mesurava els muscles, li aprimava els braços. Una falda blanca estampada de flors grogues, segons com velava o revelava la llargària de les cuixes, el joc del vent amb els genolls. Portava de València un somriure de cireres, per regalar-lo a Ramonet. El vent de la marjal, definitivament enjogassat, s'entretenia a rebolicar els cabells negres, descobrir-li una orella.

7

Mentre durava la sega de l'arròs, tenien casa plena. Allò era com un poblet. La casa gran, on vivien ells, la trilladora, la Casa de la Figuera, a l'altra banda de la séquia, i la barraca, tot era un formiguer. Al sequer, els homes no paraven, amunt i avall escampant i regirant o plegant l'arròs. Fins i tot el camí de vora el sequer es poblava de carros i de tendals. A l'estable arribaven a ajuntar-se en un mateix pessebre fins a sis haques alhora, algunes de les quals, monumentals i llustroses, es mereixien el títol de rossins. Un home alt, posat al costat d'un rossí d'aquells, no hauria pogut guaitar a l'altra banda. El llom de l'animal superava l'altura dels seus ulls. Si no, no es podia dir rossí.

Per la séquia de tant en tant arribava alguna embarcació. Venia a descarregar les garbes d'arròs vora la trilladora. La feia anar per damunt l'aigua un sol home, tirant la corda per damunt del muscle, des de la vora. Això es deia tirar a escànem. Un altre l'ajudava apuntant la perxa contra la barca, també des de terra, mantenint-la enmig de la séquia, o prou separada de la vora. Als camps no hi havia camins ni sendes prou amples per als carros. Tot l'arròs acabat de segar havia d'eixir per les séquies.

Quan ja era poqueta nit, els segadors del poble se'n tornaven a casa. Els forasters es feien el sopar al sequer, al voltant de diversos focs. Després es gitaven en mantes esteses damunt la palla. Els uns vora els carros, els altres dins la trilladora, en un sostret molt gran, de fusta, ample, on cabien molts homes gitats, a mitja altura entre terra i la teulada.

8

Quan era temps de segar, la dels Menuts era una altra presència esperada. Eren quatre germans. Els deien els Menuts, de malnom.

Venien d'allà vora València, de la Punta, sempre per separat, cadascú en el seu carro, d'un en un. Tenien la terra prop d'allí i venien a segar-se l'arròs.

Quan en sentia arribar un per vora la séquia, l'avi volia alçar-se. Feia l'esforç, amb les mans sobre els braços del panerot, de posar-se dret. Ho feia a poc a poc. El panerot es va somoure. Cruixia. L'avi es posava dret. Amb pas insegur li va eixir a camí, quan ja era a les portes del sequer. Es posava davant de l'haca. L'increpava.

Açò és pa i porta; i si nos, llargues.

Ho deia així. Com Paiporta, el poble. Volia dir, i Ramonet encara no ho entenia, que el pany de la porta de casa seua s'obria amb un pa. La muller i la filla també eixien de casa i venien a fer-li costat. S'encaraven amb el Menut, que duia l'haca pel morro.

Veges què dus. Si no has dut res, no cal que vingues. Arrepleu-vos, tu i el carro. Ací no entraràs. Au. Que la marjal és prou ampla.

El Menut, encara que el iaio, la iaia i sa mare s'escarotaven i l'aüixaven d'aquella manera, ell se n'entrava amb carro i tot. Com si fos casa seua. Això sí, passant pel caminet de la vora, per fora del sequer. Ben alerta de no tocar ni una rajola del paviment amb la llanta de ferro que encerclava la roda. Aquella superfície enrajolada que constituïa pròpiament el sequer, li feia massa respecte.

El carro venia panxut, amb la sorra penjant entre les rodes. Eren un parell d'estores d'espart que formaven la base del carro. Anaven tancades per baix, de llarg a llarg, unides amb dos pals de fusta ben ajustats. Quasi dos troncs. Ho deslligava, la sorra s'obria i deixava caure la càrrega en terra. El Menut hi triava un sac. La família li feia rogle, expectant.

Què has dut? Cebes? Creilles? Bé. Toca.

Les ames i l'amo de casa sempre ho trobaven bé. El Menut es carregava el sac al coll i els l'entrava. Cebes o patates, potser moniatos, feien cap a la cuina. Després, ja començava a desenganxar l'animal. El tancava a l'estable de casa. Vora el carro parava una lona, ben estesa enlaire, lligada amb cordetes pels quatre cantons. Es treia uns braços de palla de la trilladora i se l'escampava allí, en terra. Hi dormiria damunt, després de sopar un mos, embolicat en una manta. La lona li faria de teulada. Abans de sopar encara vindria el pare. Al sol post arribaria a casa, amb l'aixada al coll, com sempre, i s'acostaria a parlar amb el Menut. S'entenien bé, amb mitges paraules. Es deien bona nit.

A Ramonet, encara estranyat, li semblava un bon home.

L'endemà, quan el Menut se n'anava a treballar, la mare li deia, no faces dinar. No cal que te'l faces.

I ja s'entenien. A casa la mare tirava un grapat d'arròs més al perol. Feien arròs caldós amb caragols i llicsons. Solia ser de caragols i llicsons quan venien els Menuts. Paraven un plat més a taula i

a migdia tenien el Menut a dinar entre ells, com un més de casa. I l'endemà igual. Els dos o tres dies que li durava la sega, fins que se'n tornava a casa.

I aleshores Ramonet sí que no ho entenia.

Primer el voleu tirar de casa i ara ve a dinar tots els dies.

Tan xiquet i ja tenia el geni curt. S'enfadava amb sa mare, amb sa iaia, destralejava, les feia riure. No entenia encara que la recepció aquella que els feien, aparentment tan violenta, als Menuts, repetida cada vegada, era només una cerimònia. Una revalidació del costum. Un reconeixement del contracte no escrit. Quasi una benvinguda.

A vegades tenien dos o tres Menuts a taula, perquè coincidien. Més o menys, tots volien segar l'arròs pels mateixos dies. I no cal dir que, a cada un que arribava, li feien la mateixa feta. L'avi se li plantava davant de l'haca, com si no en sabés una altra: Açò és pa i porta, i si nos, ja ho saps. La muller i la filla eixien de casa a fer-li costat. Sempre igual, fins que amollava el sac de cebes, de creilles, o carabasses, moniatos, encisams, bledes, pomes, el que fos.

Aquella cerimònia no li agradava gens a Ramonet, perquè sabia que no eren sincers. Tot era una comèdia, que a ell l'inquietava.